

BIRGIT DE VOS:

**‘Bij veel
voedingsmiddelen
is sprake van
gedwongen arbeid’**

Aan alledaagse producten als koffie, chocola, suiker, maar ook vis en fruit, zit vaak een luchtje. De kans is groot dat er mensen voor zijn uitgebuit. Birgit de Vos onderzoekt mensenrechtenschendingen in de voedselketen en helpt bedrijven om de risico's daarop in kaart te brengen.

TEKST MARIANNE WILSCHUT FOTOGRAFIE HARMEN DE JONG

Kinderarbeid, discriminatie en uitbuiting zijn dagelijkse kost voor onderzoeker Birgit de Vos van Wageningen Economic Research. De sociaal-wetenschapper doet onderzoek naar de arbeidsomstandigheden in de voedselketen in lagelonenlanden. Ook werkt ze namens WUR voor The Sustainability Consortium, een wereldwijde samenwerking tussen bedrijven als Unilever, Wal-Mart, ngo's en universiteiten, op het gebied van duurzaamheid in de voedselketen. Een van haar laatste wapenfeiten is de tool Wageningen Humanity Views. Op deze interactieve wereldkaart kunnen bedrijven zien in welke landen en sectoren ze risico lopen op mensenrechtenschendingen, waaronder moderne slavernij, kinderbeid en lage lonen in een specifieke keten.

Op ons bord ligt nogal wat onrecht begrijp ik. Wat gaat er mis?

'Veel producten die we dagelijks consumeren, zoals koffie, chocolade, noten, specerijen, suiker, palmolie en rijst, komen uit landen waar de risico's groter zijn dat ze geproduceerd zijn met kinderbeid, of waar zaken als veiligheid, minimumloon, arbeidstijden en het recht van vereniging niet geregeld zijn of slecht worden nageleefd. Ook is er sprake van gedwongen arbeid, de moderne slavernij. Volgens de International Labour Organisation van de

Verenigde Naties zijn wereldwijd meer dan 16 miljoen mensen slachtoffer van gedwongen arbeid in de private sector, waaronder de landbouw. De verwachting is dat dit probleem door de coronacrisis is verergerd.'

Waar komen deze problemen vooral voor?

'Overal, van Afrika en Azië tot Latijns-Amerika, maar ook in Zuidoost-Europa. Er zijn wel verschillen per land en per sector. Zo komt kinderbeid vaker voor in de cacaosector. In Ghana is bijvoorbeeld 55 procent van de kleinschalige cacaoboeren genoodzaakt hun kinderen in te zetten. In Ivoorkust is dat bijna 40 procent. Die kinderen werken meestal zonder beschermende kleding met pesticiden, hakmessen en andere gevaarlijke gereedschappen. 'In de koffieketen lopen vooral inheemse bevolkingsgroepen in Latijns-Amerika en Azië het risico gediscrimineerd te worden en vindt gedwongen arbeid plaats. Vrouwen verdienen in de meeste landen voor hetzelfde werk minder dan mannen. Lid worden van een onafhankelijke vakbond is in landen als China en Laos uitgesloten. En veel landen hebben officieel een minimumloon, maar dat geldt vaak niet voor beroepen in de landbouw. Landbouw hoort samen met huishoudelijk werk, fabricage en de bouw tot de sectoren waar het risico op uitbuiting het grootst is.' >

‘De landbouw behoort tot de sectoren waar het risico op uitbuiting groot is’

Onderzoeker Birgit de Vos toont de werking van de interactieve tool Wageningen Humanity Views.

Waarom komen deze misstanden vooral in de landbouw voor?

‘De landbouw is een informele sector, veel kinderen werken mee op het land van hun ouders. Ook is het een arbeidsintensieve sector waarin weinig arbeiders een vast contract hebben. Er wordt veel gebruikgemaakt van seizoensarbeid, hiervoor worden vooral tijdelijke arbeiders, vaak binnenlandse en buitenlandse migranten, zonder contract ingehuurd. Ze maken lange uren onder gevaarlijke omstandigheden. Uit vrees om ontslagen te worden of het land uit te worden gezet, doen de werknemers maar wat

de baas zegt. Ook liggen veel plantages in afgelegen gebieden. Als je uitgebuit wordt, kun je moeilijk weglopen.’

Er zijn toch allerlei keurmerken?

‘De landen waar veel duurzaamheidskeurmerken certificeren, zijn landen waar boeren en arbeiders op het land vaak niet beschermd of gecontroleerd worden door de lokale overheid. Een certificaat verandert daar niet zo snel iets aan. Om aan de richtlijnen van het keurmerk te voldoen moet je investeringen doen. Deze investeringen zijn voor hen vaak te hoog en niet praktisch haalbaar.

Een ander punt is dat bedrijven ondanks het certificaat vaak nauwelijks een meerprijs betalen. Boeren moeten onderhandelen over zo'n hogere prijs, maar delven daarbij het onderspit. Een certificaat geeft misschien een afneemgarantie voor de toekomst, maar als je morgen brood op de plank nodig hebt, heb je meer aan een hogere en stabiele prijs, toegang tot gunstige kredietvoorwaarden en een ziektekostenverzekering.’

Is het alleen maar kommer en kwel?

‘Er zijn bedrijven die bereid zijn om een meerprijs aan de boeren zelf te betalen, zoals Tony Chocolonely. Vooral bedrijven met een korte toeleveringsketen en een beperkt assortiment, zoals chocolade, koffie of bananen, willen eerder een meerprijs betalen. Bij bedrijven met veel producten en tussenschakels, is een hogere prijs vaak onbespreekbaar vanwege de competitieve markt waarin ze opereren. Daar zie ik toch helaas nog veel symboolpolitiek terwijl dergelijke ondernemingen grote impact kunnen hebben. Ze sluiten zich aan bij een ronde tafel of een convenant en voeren her en der wat pilotprojecten uit, maar dat zijn druppels op een gloeiende plaat. Zo kwam Unilever onlangs met een statement over leefbaar loon voor alle directe leveranciers in hun keten. Dat is mooi, maar essentieel is dat ook de indirecte leveranciers hierin worden meegenomen, want dat zijn vaak de allerarmsten en meest kwetsbaren, zoals kleinschalige boeren en arbeiders op het land. ‘Het risico op moderne slavernij in de keten verminderen, begint met het in kaart brengen van alle leveranciers, ook de onderaannemers. Veel bedrijven weten niet precies wat er verderop in de keten gebeurt en soms houden bedrijven ter plaatse informatie over de arbeidsomstandigheden tegen.’

Maakt jouw Wageningen Humanity Views die keten transparanter?

‘Zeker. Je kunt je niet meer verschuilen achter het argument ‘ik koop het via een

handelaar en wat er daarvoor met het product is gebeurd, is mijn pakkie-an niet'. De tool die ik met collega's van Wageningen Economic Research heb ontwikkeld, is een interactieve wereldkaart waarmee de gebruiker op landen en producten kan klikken. Het is een instrument voor bedrijven dat inzichtelijk maakt waar in de toeleveringsketen zich problemen met mensenrechten kunnen voordoen. Het is een risicoanalyse. Per land en per sector maken we een score van 1 tot 5. Vijf is de slechtste score. Ook maken we onderscheid per regio. In Brazilië, India en Mexico bijvoorbeeld zijn de verschillen tussen de regio's groot als het gaat om fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden. Uiteindelijk komen we uit op een eindscore. Bedrijven kunnen aan de hand daarvan zien waar kinderarbeid of moderne slavernij voorkomt of dat er discriminatie plaatsvindt. Als je als bedrijf weet waar de risico's groot zijn, dan kun je gericht programma's opzetten om die te verminderen. Of je kunt besluiten om je inkoopbeleid te wijzigen. Deze tool maakt het makkelijker om prioriteiten te stellen.'

Hebben bedrijven al interesse getoond?

'De tool is ontwikkeld door ons uitgevoerd voor Olam, een belangrijke internationale speler in de teelt, handel en verwerking van landbouwproducten, maar kan breder ingezet worden voor bedrijven, overheden en ngo's, eigenlijk door iedereen die koffie, cacao, suiker, noten, rubber, rijst, katoen, zuivel, kip, hout en palmolie inkoop. Momenteel hebben we meer dan dertig landen beoordeeld, maar in de toekomst willen we zowel het aantal landen als het aantal producten uitbreiden.'

Het probleem speelt dus vooral in de landbouw- en voedingssector, bij uitstek Wageningse thema's. Is er binnen Wageningen genoeg aandacht voor mensenrechten?

'Er gebeurt wel wat, maar nog vrij weinig. Zo doet mijn collega Yuca Waarts onderzoek

naar leefbaar loon en inkomen in ontwikkelingslanden. Nadia Bernaz, verbonden aan het departement maatschappijwetenschappen, onderzoekt internationale wetgeving op het gebied van arbeidsrechten. En bij het Centre for Development Innovation wordt onderzoek gedaan naar thema's als gender en jeugd. Verder zit ik met een aantal collega's van onder andere het facilitair bedrijf in een WUR-brede werkgroep die kijkt hoe we kunnen voorkomen dat WUR zelf gebruikmaakt van moderne slavernij. Denk aan de inkoop van eerlijke labjassen, elektronica en voeding. Dat zijn we aan onze stand verplicht. Wageningen zegt voor duurzaamheid te staan, maar dat uit zich vooral in onderzoek naar efficiënter en meer produceren, verantwoord pesticidegebruik en het tegengaan van ontbossing en voedselverspilling. Voor arbeidsomstandigheden is weinig aandacht, terwijl mensenrechten toch heel belangrijk zijn als je het hebt over duurzaamheid in de landbouw.'

Er zijn wel internationale regels voor de veiligheid van voedsel en speelgoed dat uit niet-westerse landen komt. Is de wil er wel bij bedrijven en overheden om echt iets tegen kinderarbeid en sociale uitbuiting te doen?

'Het blijft bij veel bedrijven steken in het stadium van filantropie. Ook overheden leunen te veel op vrijwillige afspraken met bedrijven. Dat het wel lukt om regels voor voedselveiligheid op te stellen komt doordat die een directe impact hebben op de consument. Bedrijven en overheden zijn bang voor voedselschandalen, dus je wil niet dat de consument ziek wordt. Maar dat diezelfde consument rijst eet waar slavernij aan te pas is gekomen, is meer een ver-van-mijn-bed-show. Gelukkig zijn er steeds meer sites en apps waarmee consumenten kunnen achterhalen wat hun merk doet om moderne slavernij en kinderarbeid te voorkomen. Tony Chocolonely is inmiddels de meest verkochte chocoladereep in Nederland, er is dus wel degelijk vraag naar.'

Is jouw tool ook geschikt voor consumenten?

'Op dit moment nog niet, maar mijn collega's en ik willen zoets wel ontwikkelen voor de sociale impact van voedingsmiddelen.' ■

www.wur.nl/leefomstandigheden

WAGENINGEN HUMANITY VIEWS

Wageningen Humanity Views is een interactieve wereldkaart die inzichtelijk maakt in welke ketens van producten zoals koffie, noten, rijst, hout en palmolie, kans bestaat op mensenrechtenschendingen. De gebruiker kan per product een keuze maken tussen een of meerdere landen en acht types mensenrechtenschendingen, zoals kinderarbeid, moderne slavernij of discriminatie. Per land en per sector laat de tool een score zien van 1 tot 5, waarbij 5 de slechtste score is. De tool is gebaseerd op een groot aantal publiek beschikbare datapunten, die door middel van een gedetailleerde literatuurstudie zijn gevalideerd of aangepast. De scan werd ontwikkeld door Wageningen Economic Research.

